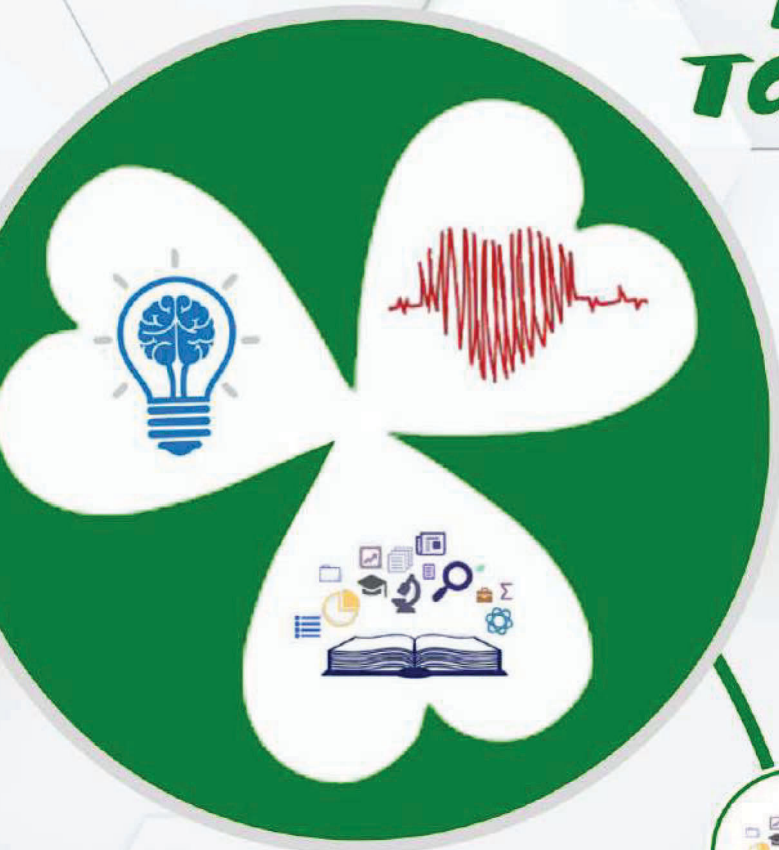

Наукові перспективи
Видавнича група

Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№13(31)2023

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Громадська організація «Християнська академія педагогічних наук України»

Громадська організація «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з
духовно-морального виховання»

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру
дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 13(31) 2023

Київ – 2023

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Public organization "Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine"

Public organization "All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of
Spiritual and Moral Education"

*with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv", Nutrition Center of
Natalia Kalinovska*

"Prospects and innovations of science"

(Series "Pedagogy", Series "Psychology", Series "Medicine")

Issue № 13(31) 2023

Kiev – 2023

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13\(31\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13(31))

«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»):
журнал. 2023. № 12(30) 2023. С. 823

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021
№ 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 18.09.2023, № 4/9-23)

Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру дієтології Наталії Калиновської.

Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогів-практиків, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступник головного редактора: Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Заступник головного редактора: Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Заступник головного редактора: Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації, ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського" (Одеса, Україна)
2. Бабчук Олена Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
3. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
4. Балахтар Катерина Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
5. Бартенева Ірина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
6. Біляковська Ольга Орестівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
7. Вадзюк Степан Нестерович - доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Тернопільського національного університету імені І.Я. Горбачевського України (Тернопіль, Україна)
8. Вовк Вікторія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Державного університету ім. Станіслава Сташіца в Пілі (м. Піла, Польща)
9. Гвоздзькевич Сильвія — кандидат наук, Державна професійна вища школа ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)
10. Головач Наталія Василівна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Педагогіка»

Kazachiner O.S., Boychuk Yu.D., Halii A.I. <i>PRACTICAL SOLUTIONS FOR MAKING EDUCATIONAL SPACES MORE INCLUSIVE WITH A HELP OF CARGO CLASSROOM</i>	15
Kyrychenko A.M., Stezhko Z.V. <i>DEVELOPMENT PRIORITIES OF UNIVERSITY EDUCATION OF UKRAINE</i>	27
Leleka V.M. <i>PHYSICAL EDUCATION IN US UNIVERSITIES IN THE CONTEXT OF EXPERIENCE FORMATION</i>	40
Акімова О.В., Фрицюк В.А., Баярко Н.В. <i>АКТИВІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ</i>	47
Алексеева С.В. <i>ПІДГОТОВКА ЕКОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА</i>	59
Афонченко М.В. <i>ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ</i>	68
Байдюк Л.М. <i>МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНІХ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ</i>	82
Волинець Ю.О., Стаднік Н.В. <i>ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ</i>	94
Гапчук Я.А. <i>ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ Е-НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ</i>	106

Ткачов С.І., Ткачова Н.О., Байдала В.В., Чирва Я.О. <i>ФОРМАЛЬНА, НЕФОРМАЛЬНА, ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА: СУТЬ, ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ</i>	357
Харченко Н.В., Мисан І.В. <i>ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗНАНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ ДОРΟΣЛИХ ЗАСОБОМ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	366
Чернецька Ю.І., Тарасенко Н.В., Бондаренко М.А. <i>СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ НАРКОЗАЛЕЖНИХ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ</i>	381
Черушева Г.Б., Шавель Х.Є., Голуб О.В. <i>ВПЛИВ ОНЛАЙН-ОСВІТИ НА ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ</i>	395
Шкарупа Г.М. <i>МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТИВНОЇ КОМПЕ- ТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ В МИСТЕЦЬКИХ КОЛЕДЖАХ ОКРЕМІ АСПЕКТИ</i>	408
Шеплякова І.О. <i>ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ</i>	420
Ягоднікова В.В. <i>ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА</i>	433
Ян Мен'ї <i>МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	443
Янков М.Л., Горбачов О. <i>ЗМІСТ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ</i>	454

СЕРІЯ «Психологія»

Бессараб А.О., Турубарова А.В. <i>КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ЩО ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ</i>	462
---	-----

СЕРІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

УДК: 159.9

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13\(31\)-462-476](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-13(31)-462-476)

Бессараб Анастасія Олександрівна доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри спеціальної освіти та психології, факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи, КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукове містечко (о. Хортиця), 59, м. Запоріжжя, 69017, <https://orcid.org/0000-0003-3155-5474>

Турубарова Анастасія Володимирівна кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальної освіти та психології, факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи, КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукове містечко (о. Хортиця), 59, м. Запоріжжя, 69017, <https://orcid.org/0000-0002-4806-4519>

КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ЩО ОПИНИЛИСЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. Кризове консультування є важливим засобом вирішення соціальних проблем сімей з дітьми, що мають інвалідність, оскільки допомагає прийняти виважене рішення щодо подальшого життя. Соціальний педагог або психолог надає вказівки та критерії для прийняття рішень, що надає змогу ефективніше мислити, обмірковувати та аналізувати ситуацію. Актуальність консультування під час воєнних дій сімей з дітьми, що мають інвалідність, пов'язана з необхідністю своєчасного вирішення проблем їх соціалізації та адаптації до умов воєнного часу, нового виховного колективу, профілактики дезадаптації в екстремальних ситуаціях. Одним із головних завдань держави є забезпечення якісної психологічної допомоги, а також емоційної підтримки сімей з дітьми, що мають інвалідність, як особливо вразливих категорій громадян. Унаслідок військового вторгнення Російської Федерації в Україну гостро постало питання про ефективну організацію роботи соціально-психологічних служб, а також посилення їх кадрового складу. У цьому дослідженні схарактеризовано кризове втручання й методи кризової психологічної допомоги, що можуть бути застосовані під час консультування

сімей з дітьми, які мають інвалідність і потребують допомоги через війну, що розв'язала Росія в Україні. Стаття містить огляд консультаційного процесу та інституційного забезпечення обслуговування таких сімей, які щоденно стикаються з побутовими, матеріально-економічними, соціальними, психологічними, юридичними питаннями та проблемами здоров'я і потребують допомоги в їх вирішенні. За результатами дослідження зроблено висновки з розглянутих питань, зокрема, виокремлено особливості кризового консультування працівниками соціальних та психологічних служб, що обслуговують сім'ї з дітьми з інвалідністю.

Ключові слова: складні життєві обставини, психологічна підтримка, воєнний період, стабілізація психічного стану, соціальні послуги, кризове консультування.

Bessarab Anastasiia Oleksandrivna Doctor of Science in Social Communications, Professor, Professor of Special Education and Psychology Department, Faculty of Rehabilitation Pedagogy and Social Work, Special Education and Psychology Department, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovogo Mistechka St. (Khortytsia island), 59, Zaporizhia, <https://orcid.org/0000-0003-3155-5474>

Turubarova Anastasiia Volodymyrivna Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Head of Special Education and Psychology Department, Faculty of Rehabilitation Pedagogy and Social Work, Special Education and Psychology Department, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovogo Mistechka St. (Khortytsia island), 59, Zaporizhia, <https://orcid.org/0000-0002-4806-4519>

CRISIS COUNSELING OF FAMILIES WITH CHILDREN WITH DISABILITIES WHO ENDED UP IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES AS A RESULT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. Crisis counseling is an important means of solving social problems of families with children with disabilities, as it helps to make an informed decision about the future of life. A social pedagogue or psychologist provides guidelines and criteria for decision-making, which allows for more effective thinking, reflection, and analysis of the situation. The relevance of counseling families with children with disabilities during military operations is related to the need for a timely solution to the socialization problems of such families, their adaptation to wartime conditions, a new educational team, and the prevention of maladaptation of people in extreme situations. One of the main tasks of the state is to provide high-quality psychological

assistance, as well as emotional support to families with children with disabilities, as particularly vulnerable categories of citizens. As a result of the military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, the question of the need to effectively organize the work of social and psychological services, as well as to strengthen their personnel, has become acute. The article highlights the characteristics of crisis intervention, methods of crisis psychological assistance that can be applied during counseling of families with children who have disabilities and need help due to the war that Russia has unleashed in Ukraine, and also provides an overview of the consultation process and institutional support for the process serving such families who daily face household, material and economic, social, psychological, legal and health issues and need help in solving them. Based on the results of the research, conclusions were drawn on the issues under consideration, in particular, the specifics of crisis counseling by workers of social and psychological services that serve families in which children with disabilities are raised.

Key words: difficult life circumstances, psychological support, wartime, mental state stabilization, social services, crisis counseling.

Постановка проблеми. В умовах воєнних дій суттєво зростає роль соціальних і психологічних служб у наданні психологічної допомоги тим членам суспільства, які її потребують. Особливої актуальності набуває питання надання кризової психологічної допомоги сім'ям з дітьми, що постраждали внаслідок російської збройної агресії проти України.

Сприяння створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладами соціальної сфери, соціальному та інтелектуальному розвитку дітей, охороні їх психічного здоров'я, наданню психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім, хто залучений до освітнього процесу, є важливими завданнями як державних органів, так і громадських та приватних структур, що можуть надати допомогу сім'ї в період життєвої кризи, зокрема такої, яка виховує дитину або дітей з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні як науковці, так і працівники державних та громадських організацій приділяють значну увагу питанням, пов'язаним з вивченням світового досвіду кризового консультування сімей з дітьми, зокрема такими, що мають інвалідність. Так, І. Трубавіна та К. Каліна на основі чинної нормативної бази розробили рекомендації для консультування вчителями сімей з дітьми в Україні в умовах війни [17]; В. Ієрусалимов, І. Студеннікова, Д. Андрієнко, Ю. Маркуц провели аналіз ефективності механізмів та засобів підтримки осіб, що опинились у складних життєвих обставинах [11]. Однак, надання послуг з кризового консультування, вивчення недоліків та найбільш важливих напрямів оптимізації цього процесу потребують подальших досліджень з метою запровадження їх результатів у практичну роботу державних органів та громадських організацій, що надають і будуть надавати надалі такі послуги.

Мета статті – виявлення особливостей кризового консультування сімей з дітьми з інвалідністю, які внаслідок російсько-української війни опинились у складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу. Консультування у воєнний час є особливо важливим, оскільки воно допомагає сім'ям залишатися суб'єктами власного життя та вирішення проблем. Відповідно, фахівець повинен свідомо обирати зміст, методи й прийоми консультування сімей з дітьми з інвалідністю на основі діагностики проблем. Існують наукові підходи до такої консультативної діяльності на різних рівнях соціальної роботи, у соціальних службах.

Першу психологічну допомогу та соціальну підтримку на різних рівнях соціального забезпечення надають державні органи районів, об'єднаних територіальних громад, міст та сіл. До цього процесу також залучені батьки здобувачів освіти в закладах дошкільної, загальної, вищої освіти та ЗМІ. Психологи й соціальні педагоги під час надання допомоги повинні враховувати емоційний стан дітей і їх батьків, оскільки цей фактор впливає на поведінку дитини, її здатність до навчання та психологічні реакції на подразники зовнішнього середовища. Психологічна допомога й емоційна підтримка мають бути систематичними та поступовими. Тому актуальним є підвищення компетентності психологів, педагогів та соціальних працівників щодо першої психологічної допомоги та володіння сучасними технологіями цієї допомоги [4].

За словами І. Булах, кризове консультування на сьогодні посідає особливе місце серед різноманітних напрямів психологічного консультування, оскільки включає роботу з етапами в житті людини, які пов'язані з критичністю й кризовими явищами. Дослідниця підкреслює, що в центрі уваги кризового консультанта – надання психологічної підтримки та допомоги здоровій, але емоційно виснаженій людині у складних, проблемних і критичних життєвих ситуаціях [8].

Як стверджують В. Губко та Т. Сила, мета кризового консультування – зменшити наслідки пережитих шкідливих емоцій, віднайшовши спільну мову з клієнтом і зрозумівши його проблеми та почуття, виявити турботу й співпереживання, підвищувати самооцінку, досягти фасилітації поведінки, направленої на вирішення проблем отримувача консультативних послуг [10].

Такої думки дотримується у своєму дослідженні й І. Норкіна, яка до основних характеристик кризового втручання зараховує:

- 1) розуміння клієнта як особи, яка внаслідок надзвичайної події відчуває порушення власної здатності нормально функціонувати в суспільстві, але завдяки допомозі може відновити свій потенціал;
- 2) управлінську функцію працівника психологічної служби, який бере на себе частину відповідальності за дію клієнта в екстремальній ситуації;
- 3) терміновість надання допомоги, швидкість і доступність послуг;

4) спрямованість на пом'якшення впливу стресової події на клієнта;

5) мобілізацію всіх зусиль і можливостей клієнта для виходу з кризи та подолання проблем [15].

Водночас І. Норкіна виділяє дві ключові форми кризового втручання: кризове консультування та інтенсивну терапію. Кризове консультування, за її словами, зазвичай спрямоване на послаблення афектів чи сильних негативних емоцій, налагодження спілкування, підвищення ступеня розуміння клієнтом своїх проблем і почуттів, демонстрацію турботи, підтримку поведінки для подолання проблем [15].

Процедура кризового втручання є оперативною реакцією на проблему, яка вимагає негайного вирішення. Варто підкреслити, що метою таких консультацій є зниження рівня тривожності та відновлення здатності пацієнта функціонувати. Зазвичай експозиційна терапія передбачає чотири основних компоненти: психонавчання, тренування дихання, оцінювання стресової ситуації, формування нової картини ситуації, що виникла.

Важливим аспектом теорії кризового втручання є врахування емоційних реакцій людини на кризу та довгострокових змін у її здатності справлятися із щоденними проблемами. Вагоме значення в роботі з клієнтами мають психологічні передумови розв'язання проблем: чітке визначення життєвих і перспективних цілей, завдань, часових рамок їх виконання, наявність досвіду виходу з аналогічних ситуацій [15].

Соціальні педагоги та практичні психологи, здійснюючи психосоціальний супровід постраждалих сімей з дітьми, найчастіше вирішують завдання з діагностики та стабілізації психоемоційного стану особи, інтеграції дитини в мікросередовище (групу, клас, громаду). В. Панок та І. Ткачук як основні завдання психолого-соціальної допомоги виділяють підтримку постраждалих у побудові соціальних зв'язків, інтеграцію учня в мікросередовище виховного або навчального закладу (групу, клас, громаду), подолання негативних проявів поведінки дитини [16].

Для фахівця, який працює з категорією клієнтів, що переживають кризу, важливо вміти вирішувати нові, нестандартні завдання, у тому числі підбирати адекватні методи психологічного супроводу та психокорекційної роботи відповідно до особистісних якостей і соціально-психологічних особливостей осіб, які опинилися в складній життєвій ситуації. У своїй праці Л. Вольнова наголошує, що фахівець має бути готовий працювати за допомогою традиційних методів (бесіда, активне слухання, дистанція, фізичний контакт тощо) професійної психологічної допомоги, тестуючи потенціал нових модальностей психотерапії (емоційна образна психотерапія, слайд-аналіз, психоекофасилітація), консультування та коучинг. Цінними в процесі кризової психологічної допомоги є методи образотворчої, музичної, імаго-, аромо-, натуро- та петтерапії, малювання піском тощо. Важливу роль відіграє психологічна робота зі словом – використання методів бібліотерапії та казкотерапії, психологічні порівняння, метафори та історії; складання тематичних або біографічних творів, сценарна терапія [9].

Воєнний стан різною мірою впливає на сім'ї з дітьми, більшість з яких мають психологічну травму, отриману під час війни, тому робота з ними є складною, і консультування сімей щодо вирішення проблем, які призвели до кризи, має бути системним [3]. Водночас дослідники В. Бочелюк, М. Панов та О. Позднякова слушно зауважують, що психологічний супровід сім'ї в Україні на сьогодні не є системним. При цьому науковці стверджують, що інституційна організація психологічної допомоги сім'ям з дітьми, що мають вади розвитку, ще розвивається. Важливим аспектом формування цієї сфери є створення різноманітних об'єднань і реабілітаційних центрів, де батьки зможуть отримати необхідні консультації та обмінятися досвідом [6].

У своїй статті М. Кудінова підкреслює, що однією з найбільш вразливих категорій, які страждають від впливу стресових факторів, є діти з особливими освітніми потребами. Авторка звертає увагу, що такі діти потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення свого права на освіту, водночас різноманітність, патогенез, тип та інтенсивність стресових факторів, що впливають на таких учнів, є більшими порівняно зі здоровими ровесниками [13].

Сім'ї з дітьми перебувають у групі особливого ризику через підвищення рольової напруженості в сім'ї, можливу зміну соціальних ролей, перевантаження жінок і дітей старшого віку новими обов'язками, підвищену емоційність, невміння приймати рішення та керувати своїм станом в умовах війни, потребу в психологічній, соціально-педагогічній та соціальній допомозі.

Враховуючи наукові підходи до соціальної роботи в Україні (сімейно-орієнтована, самопомога, кризова інтервенція), нормативні основи соціальної роботи, проблеми сучасних клієнтів соціальних служб України, мету соціальної роботи в мирний та воєнний час, сутність і значення консультування в соціальній роботі, можна говорити про складність проблем і відповідно про необхідність застосування таких наукових підходів до консультування сімей з дітьми. Таке розуміння методології консультування надає змогу виділити зміст сімейного консультування за напрямками: психологічне, соціальне, соціально-педагогічне, освітнє, економічне, правове, медичне, діагностичне тощо – як види соціальних послуг, що відповідають сферам діяльності окремих спеціалістів [11].

Консультування сімей з дітьми під час війни має надзвичайно важливе значення. Вони відрізняються за складністю випадку, тобто за кількістю й глибиною проблем, на стан членів сімей, окрім воєнних дій, можуть впливати чинники неблагополуччя, сімейні стресори та сімейні кризи [2].

До категорії сімей, про яку йдеться в цьому дослідженні, можна зарахувати різні типи сімей: ті, які потребують інформаційної допомоги у вирішенні проблем, самостійні заможні сім'ї, які опинилися в нових обставинах, ті, які потребують часткової допомоги та підтримки у вирішенні певних проблем, і ті, які потребують довготривалої допомоги та підтримки. Для людей, які перебувають у кризовому стані та не можуть самостійно

виконувати свої функції в суспільстві та щодо членів сім'ї, консультування відіграє вирішальну роль, оскільки ніхто не може вирішити проблеми замість самих членів сім'ї [4].

Результати дослідження І. Трубавіної та К. Каліної надають змогу виокремити різні види кризового консультування сімей з дітьми в умовах воєнного часу: підтримувальне, інформативне, сприяюче, обтяжувальне, вичерпне, навчальне. Вони відрізняються ступенем підтримки та самостійності сімей у вирішенні проблем. Надані поради надають змогу перейти від кризової підтримки психолога до самодопомоги [17].

Методами консультування сімей з дітьми в умовах війни є: контакт з отримувачем консультаційних послуг, оцінка потреб сім'ї, підтримувальне консультування, фасилітація, освітня підтримка, соціальна підтримка та допомога, зміцнення й збагачення сімейних стосунків тощо [17].

Під час війни консультант повинен враховувати емоції, які можуть бути дуже пригніченими, або людина може бути особливо емоційно перевантаженою. При цьому варто брати до уваги негативні емоції, що впливають на успіх консультування, інтелектуальне перевантаження людини та необхідність постійно приймати рішення в умовах невизначеності, нових умов тощо.

Оцінюючи правову базу питань, пов'язаних з темою нашого дослідження, варто констатувати, що на сьогодні належний захист дітей, які постраждали від війни, в Україні не розроблено.

Окремий порядок регулює отримання в Україні статусу дитини, яка постраждала від військових дій та збройних конфліктів. До категорії дітей, які постраждали внаслідок бойових дій та збройних конфліктів, належать ті, які:

- отримали поранення, забої та каліцтва;
- зазнали фізичного та сексуального насильства;
- були викрадені або незаконно вивезені з України;
- брали участь у діях воєнізованих або збройних формувань;
- незаконно утримувані, у тому числі в полоні;
- зазнали психологічного насильства.

Психологічне насильство, морально-психічні страждання або завдана шкода дитині не потребують доказів, і вважається, що вищеперерахованих психічних та психологічних втрат така дитина зазнала внаслідок перебування в несприятливих умовах, і єдиним фактором, який призводить до таких втрат, є територіальна прив'язка до району проведення воєнних дій.

В Україні на рівні закладів освіти першу психологічну допомогу та емоційну підтримку проводять усі педагогічні працівники (учителі-предметники, класні керівники, медичн(а/ий) сестра/брат тощо). Практичні психологи, соціальні педагоги здійснюють кризове консультування, застосовуючи нові форми роботи, організації психологічної допомоги, групової роботи з дітьми та батьками, проводячи профілактичні, освітні, інформаційно-просвітницькі заходи, застосовуючи весь арсенал педагогічної майстерності [5].

За результатами аналізу даних (без районів, де ведуться бойові дії та які є тимчасово окупованими на цей момент), які надійшли з регіонів у

2021/2022 навчальному році, кількість спеціалістів психологічної служби становить 20 413 осіб, з них практичні психологи – 13 486, соціальні педагоги – 6553, методисти – 374 (рис. 1).

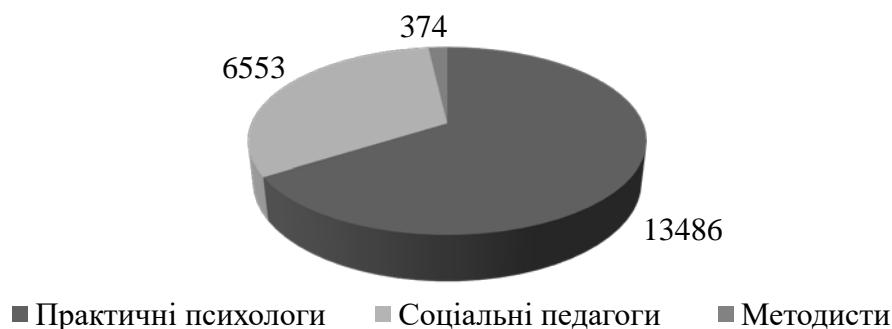

Рис. 1. Загальна кількість працівників психологічної служби у 2021/2022 рр., осіб.

Джерело: побудовано авторами на основі [5, с. 3-4].

Штат та структура обласних, районних (міських), педагогічних та методичних установ психологічної служби визначаються відповідно до Положення про психологічну службу в системі освіти України. Такі служби утворюються відповідно до вимог та напрямів їх роботи і включають керівника (директора), який організовує діяльність психологічної служби, методистів, які займаються організацією роботи психологічної служби дошкільних закладів, методистів, які займаються організацією психологічної служби закладів загальної середньої та позашкільної освіти, практичних психологів та соціальних педагогів, які супроводжують заклади освіти міста, району, ОТГ (рис. 2).

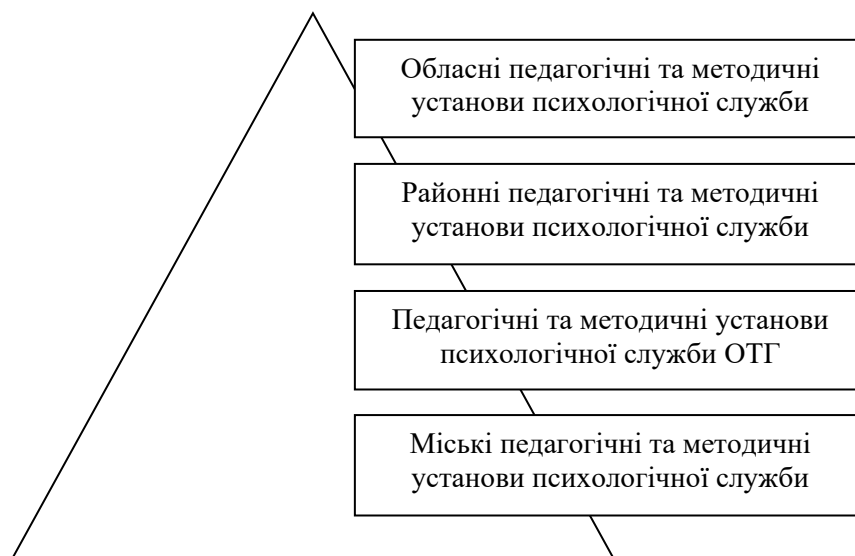

Рис. 2. Система педагогічних та методичних установ психологічної служби.

Джерело: побудовано авторами на основі [11].

Посади працівників психологічної служби в системі освіти України обіймають працівники з вищою освітою відповідної спеціальності. Педагоги без відповідної спеціальності не можуть обіймати посади практичного психолога та соціального педагога (рис. 3).

Рис. 3. Структура служб психологічної допомоги, які надають послуги з кризового консультивання сімей, що мають дітей з інвалідністю й опинились у складних життєвих обставинах унаслідок російсько-української війни.

Джерело: побудовано авторами на основі [11].

Чинна законодавча база не передбачає чітких механізмів регулювання підтримки дітей, які постраждали внаслідок бойових дій та збройних конфліктів. Дитина, яка постраждала від війни, особливо дитина з інвалідністю, насамперед потребує психологічної підтримки та реабілітації. З огляду на фіксацію випадків сексуального насильства над дітьми, пов'язаного з війною, важливо розвивати механізми підтримки й у цьому напрямі.

Вразливість людей з обмеженими можливостями підвищується не лише через саму інвалідність, а й через соціально-психологічні чинники, такі як систематична дискримінація, відсутність доступу до інформації та зв'язку, перешкоди в доступі до необхідних послуг у сфері охорони здоров'я та реабілітації, нерівні з іншими можливостями навчання (обмежений доступ до звичайних шкіл та університетів), працевлаштування, архітектурна недоступність житла, транспорту, інфраструктури тощо [7].

Сьогодні на спеціалізовану підтримку можуть розраховувати:

- сім'ї з дітьми з обмеженими можливостями чи проблемами розвитку, які потребують кризового втручання;
- сім'ї з дітьми, фізичний стан і поведінка яких погіршилися під час війни;
- сім'ї з дітьми-інвалідами, які не мають спеціального обладнання або втратили його;
- вимушено переміщені сім'ї, які не мають інформації про доступні послуги в громадах.

Такі сім'ї можуть отримати такі види підтримки:

- індивідуальні консультації щодо можливостей та доступних послуг у громадах;

- кризові служби соціальних працівників;
- спеціалізовані консультації найближчих спеціалістів;
- допоміжні засоби відповідно до потреб дитини (наприклад, слухові апарати, інвалідні візки тощо).

Система психосоціальних послуг для постраждалого від війни населення є невід'ємною частиною сучасних міжнародних документів у рамках надання гуманітарної допомоги. Гуманітарна хартія, Мінімальні стандарти надання гуманітарної допомоги, Кодекс поведінки для надання допомоги під час стихійних лих і катастроф Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та громадських організацій є основними стандартами, якими міжнародні організації та національні уряди керуються у своїй роботі [12].

В Україні проекти з надання психологічної допомоги сім'ям з дітьми реалізують ряд вітчизняних, іноземних та міжнародних організацій, таких як БО «Голоси дітей», Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Український інститут когнітивно-поведінкової терапії та ГО «ВГЦ «Волонтер»», Громадська організація «Ла Страда-Україна», Грузинський центр психосоціальної допомоги, Міжнародна благодійна організація «Партнерство «Кожній дитині»» тощо.

У 2022 р. МОН, Мінсоцполітики та МОЗ спільно з Представництвом в Україні Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) запустили проєкт кризової допомоги для дітей з інвалідністю та їхніх сімей, який реалізується у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській і Чернівецькій областях [14].

Для дітей з інвалідністю дуже гостро стоїть проблема соціальної адаптації. Під соціальною адаптацією розуміють інтеграцію людини в суспільство, в ході якої розвиваються впевненість у собі й рольова поведінка, здатність до самоконтролю та адекватних стосунків. Соціальна адаптація тісно пов'язана з психологічною адаптацією, яка відбувається через узгодження індивідуальних цінностей і переконань із соціальними нормами. Успіх адаптації залежить не стільки від об'єктивних умов ситуації, скільки від особливостей окремих ресурсів, адекватності та ефективності стратегій їх використання.

Непередбачувана та несподівана агресія Росії проти України, окупація та військові дії на її території спричинили виклики та проблеми, у тому числі соціально-психологічного характеру, що потребують акумулювання значного потенціалу освітньої, соціальної й медичної сфер і спрямування зусиль на подолання викликів, з якими стикається українське суспільство. Практичні психологи, соціальні педагоги – це ті, хто вже відреагував на наявні труднощі. Нові теми й форми роботи, організація психологічної допомоги, робота з дітьми та батьками, профілактичні, виховні, інформаційно-виховні заходи сьогодні спрямовані на роботу з категоріями громадян, які цього потребують [11].

Вразливість постраждалих від воєнних дій осіб, особливо сімей з дітьми, що мають інвалідність, зумовлена такими чинниками, як досвід переживання конкретної загрози життю та здоров'ю, як матеріальні, так і нематеріальні втрати, невизначеність майбутнього й пов'язані із цим страхи, відчуття ізоляції та відторгнення в місцевій громаді, зміна або втрата батьками соціального статусу, життєвої орієнтації й потреби в терміновому набутті нових професійних і соціальних навичок, кардинальна зміна умов життя, недостатньо розвинена соціальна інфраструктура, відсутність або недостатність фінансового забезпечення реалізації програм допомоги та створення умов для соціальної адаптації дітей з інвалідністю, недостатній кадровий потенціал соціально-психологічних служб.

Сьогодні практичні психологи й соціальні педагоги розвивають свою професійну компетентність, маючи доступ до літературних джерел, семінарів, лекцій вітчизняних та іноземних навчальних закладів, отримуючи приватні консультації, а також беручи участь у круглих столах, вітчизняних, іноземних та міжнародних заходах, що дають можливість обмінюватися досвідом і користуватись результатами оцінювання ефективності методів роботи, а також дізнаватись про нові засоби та методи роботи з клієнтами.

Серед надбань науково-методичного, правового та організаційного характеру найбільш важливими є досвід психологічної допомоги та психосоціальної підтримки в системі мінімальних заходів реагування безпосередньо в надзвичайній екстремальній ситуації, а також у період стабілізації та раннього відновлення. Також надзвичайно важливими є напрями розробки методів психологічної підтримки, екстреної психологічної допомоги та самопомоги для стабілізації психічного стану при гострих проявах стресових розладів і посттравматичних кризах [1; 3].

Висновки. Враховуючи умови сьогодення, як у наукових колах, так і у сфері надання практичної соціально-психологічної допомоги, спостерігається значна потреба у вивченні питань підвищення ефективності кризового консультування як окремих осіб, так і соціальних груп. Сім'ї з дітьми з інвалідністю потребують особливої уваги та психологічної підтримки, направленої на подолання криз та подальшу ефективну соціалізацію. Аналіз наукової літератури з теми дослідження дає підстави як найбільш популярні та ефективні види кризового консультування зазначеної вище категорії сімей виокремити підтримувальний, інформативний, сприяючий, обтяжувальний, вичерпний та навчальний. Послідовне дотримання під час роботи з такими сім'ями основних засад кризового втручання (терміновість надання допомоги, швидкість і доступність послуг, пом'якшення впливу стресової події на клієнта, мобілізація його зусиль та можливостей) дасть змогу прискорити й полегшити їх вихід з кризи та подолання проблем. При цьому варто зазначити, що нові виклики, спричинені війною в країні, вимагають перегляду напрямів і змісту соціально-педагогічної та психологічної роботи, приділення особливої уваги роботі із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Література:

1. Semenenko O., Marko I., Baranov S., Remez A., Cherevatyi T., Malinovskiy A. (2022). Analysis of the influence of military and economic factors on the justification of the choice of a rational version of the composition of the intelligence-strike system in the operation. *Social Development and Security*, 12, 31-48. URL: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/499> (дата звернення 23.08.2023).
2. Shevchuk S., Vyshnevskiy V., Bilous O. (2022). The use of remote sensing data that is studying the environmental consequences of the Russia–Ukraine War. *Journal of Landscape Ecology*, 15, 36-53. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/jlecol-2022-0017> (дата звернення 23.08.2023).
3. Shumilova O., Tockner K., Sukhodolov A., Khilchevskiy V., De Meester L., Stepanenko S., Trokhymenko G., Hernández-Agüero J.A., Gleick P. (2023). Impact of the Russia–Ukraine armed conflict on water resources and water infrastructure. *Nature Sustainability*, 2, 578-586. URL: <https://www.nature.com/articles/s41893-023-01068-x> (дата звернення 23.08.2023).
4. Zaliska O., Oleshchuk O., Forman R., Mossialos E. (2022). Health impacts of the Russian invasion in Ukraine: need for global health action. *Lancet*, 399, 1450-1452. URL: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0140673622006158> (дата звернення 23.08.2023).
5. Аналітичні матеріали про діяльність психологічної служби у системі освіти, стан забезпечення закладів освіти практичними психологами і соціальними педагогами та рекомендації щодо пріоритетних напрямів психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу у 2022/2023 навчальному році. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 02.08.2022 № 1/8794-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/a2a/960/62ea2a960bc53893879406.pdf> (дата звернення 23.08.2023).
6. Бочелюк В., Панов М., Позднякова О. Особливості психологічної допомоги сім'ям, які виховують дітей раннього віку з аутизмом. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 6(11). С. 389-401. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1556/1554> (дата звернення 23.08.2023).
7. Бочелюк В., Панов М., Спицька Л. Діяльність психолога у лікувально-профілактичних та реабілітаційних установах. *Габітус*. 2023. № 45. С. 186-188. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/13.pdf> (дата звернення 23.08.2023).
8. Булах І. Профілактика негативних ефектів кризового консультування. *Цифровий репозитарій Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2016. № 4(49). С. 3-11. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12607/Bulakh.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 23.08.2023).
9. Вольнова Л. Зміст підготовки фахівця до роботи з кризовими категоріями клієнтів у системі психологічної допомоги особистості. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук*. 2017. С. 69-71. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/psy/21nov2017/100.pdf> (дата звернення 23.08.2023).
10. Губко В., Сила Т. Кризове консультування та інтенсивний догляд як підходи кризового втручання. *Юність науки. Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: зб. тез XI Міжнарод. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 25-26 берез. 2021 р.): у 2 ч. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. Ч. 2. С. 36-37. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/25855> (дата звернення 23.08.2023).*
11. Ієрусалимов В., Студеннікова І., Андрієнко Д., Маркуц Ю. Аналіз механізмів підтримки осіб, що опинились у складних життєвих обставинах. *Center of Public Finsnce and Governance*. 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/MFV_Analiz-mehanizmiiv-pidtrimki-SZHO.pdf (дата звернення 23.08.2023).
12. Каменщук Т. Роль і місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених сімей в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2022. № 1. С. 23-27.

13. Кудінова М. Емпіричне дослідження рівнів стресостійкості студентів з особливими освітніми потребами. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія. 2022. № 4(53). С. 40-45. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/psychology/article/view/1319> (дата звернення 23.08.2023).

14. МОН, Мінсоцполітики та МОЗ спільно з ЮНІСЕФ запустили проект кризової допомоги для дітей з інвалідністю та їхніх сімей. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/project-crisis-support-children-disabilities> (дата звернення 23.08.2023).

15. Норкіна І. Кризове втручання у випадку посттравмуючої ситуації. Психологія. 2019. № 1(10). С. 75-78. DOI: [https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1\(10\).19](https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1(10).19).

16. Панок В., Ткачук І. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718798/1/Konsultuvannya_2019.pdf (дата звернення 23.08.2023).

17. Трубавіна І., Каліна К. Консультування вчителями сімей з дітьми в Україні в умовах війни. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2022. № 58. С. 73-80. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.58.07> (дата звернення 23.08.2023).

References:

1. Semenenko, O., Marko, I., Baranov, S., Remez, A., Cherevatyi, T., & Malinovskyi, A. (2022). Analysis of the influence of military and economic factors on the justification of the choice of a rational version of the composition of the intelligence-strike system in the operation. *Journal of Scientific Papers Social Development and Security*, 12, 31-48. Retrieved from <https://papersds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/499>. [in English]

2. Shevchuk, S., Vyshnevskyi, V., & Bilous, O. (2022). The use of remote sensing data that is studying the environmental consequences of Russia-Ukraine War. *Journal of Landscape Ecology*, 15, 36-53. Retrieved from <https://sciendо.com/article/10.2478/jlecol-2022-0017>. [in English]

3. Shumilova, O., Tockner, K., Sukhodolov, A., Khilchevskyi, V., De Meester, L., Stepanenko, S., Trokhymenko, G., Hernández-Agüero, J.A., & Gleick, P. (2023). Impact of the Russia-Ukraine armed conflict on water resources and water infrastructure. *Nature Sustainability*, 2, 578-586. Retrieved from <https://www.nature.com/articles/s41893-023-01068-x>. [in English]

4. Zaliska, O., Oleshchuk, O., Forman, R., & Mossialos, E. (2022). Health impacts of the Russian invasion in Ukraine: need for global health action. *Lancet*, 399, 1450-1452. Retrieved from <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0140673622006158>. [in English]

5. Analitichni materialy pro diyalnist psycholohichnoyi sluzhby u systemi osvity, stan zabezpechennya zakladiv osvity praktychnymy psycholohamy i socialnymy pedahohamy ta rekomendaciyi shhodo priorityetnykh napryamiv psycholohichnoho suprovodu ta socialno-pedahohichnoho patronazhu uchasnykiv osvitnoho procesu u 2022/2023 navchalnomu roci 02.08.2022 № 1/8794-22 [Analytical materials on the activities of the psychological service in the education system, the state of providing educational institutions with practical psychologists and social pedagogues, and recommendations regarding the priority areas of psychological support and socio-pedagogical patronage of participants in the educational process in the 2022/2023 academic year. Addendum to the letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 2, 2022 No. 1/8794-22] Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/a2a/960/62ea2a960bc53893879406.pdf> [in Ukrainian].

6. Bochelyuk, V., Panov, M., & Pozdnyakova, O. (2022). Osoblyvosti psycholohichnoyi dopomohy sim'yam, yaki vuxovuyut ditej rannoho viku z autyzmom [Peculiarities of psychological assistance to families raising young children with autism]. *Perspektyvy ta innovaciyi nauky – Perspectives and innovations of science*, 6(11), 389-401. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1556/1554> [in Ukrainian].

7. Bochelyuk, V., Panov, M., & Spycyka, L. (2023). Diyalnist psycholoha u likuvalno-profilaktychnyx ta rehabilitacijnyx ustanovax [Psychologist's activities in treatment and prevention and rehabilitation institutions]. *Habitus*, 45, 186-188. Retrieved from <http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/13.pdf> [in Ukrainian].
8. Bulah, I. (2016). Profilaktyka nehatyvnyx efektiv kryzovoho konsultuvannya [Prevention of negative effects of crisis counseling]. *Tsyfrovyy repozytariy Ukrayins'koho derzhavnogo universytetu imeni Mykhayla Drahomanova, Seriya 12, Psychologichni nauky – Digital repository of Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Series 12, Psychological sciences*, 4(49), 3-11. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12607/Bulakh.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
9. Volnova, L. (2017). Zmist pidhotovky faxivcyia do roboty z kryzovymy katehoriyamy kliyentiv u systemi psychologichnoyi dopomohy osobystosti [The content of training a specialist to work with crisis categories of clients in the system of psychological assistance to an individual]. *Zbirnyk naukovykh prac z aktualnykh problem ekonomichnykh nauk – Collection of scientific works on current problems of economic sciences*, 69-71. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/psy/21nov2017/100.pdf> [in Ukrainian].
10. Hubko, V., & Syla, T. (2021). Kryzove konsultuvannya ta intensyvnyj dohlyad yak pidxody kryzovoho vtruchannya [Crisis counseling and intensive care as crisis intervention approaches]. *Yunist' nauky. Sotsial'no-ekonomichni ta humanitarni aspekty rozvytku suspil'stva: zb. tez XI Mizhnarod. nauk.-prakt. konf. studentiv, aspirantiv i molodyx vchenyx (m. Chernihiv, 25-26 berez. 2021 r.): u 2-x ch. Ch. 2. Chernihiv: NU «Chernihivska politexnika»*, 36-37. Retrieved from <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/25855> [in Ukrainian].
11. Iyerusalymov, V., Studennikova, I., Andriyenko, D., & Markuc, Yu. (2023). Analiz mexanizmiv pidtrymky osib, shho opynylys u skladnyx zhyttyevykh obstavynax [Analysis of support mechanisms for persons in difficult life circumstances]. *Center of Public Finsnce and Governance*. Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/MFV_Analiz-mehanizmiv-pidtrimki-SZHO.pdf [in Ukrainian].
12. Kamenshhuk, T. (2022). Rol i misce psychologichnoyi dopomohy dlya vnutrishno peremishhenykh simej v umovax voyennoho chasu [The role and place of psychological assistance for internally displaced families in wartime conditions]. *Naukovyj visnyk Vinnyckoyi akademiyi bezperervnoyi osvity. Seriya Pedagogika. Psychologhiya. Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series «Pedagogy. Psychology»*, 1, 23-27. [in Ukrainian].
13. Kudinova, M. (2022). Empirychnе doslidzhennya rivniv stresostijkosti studentiv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Empirical study of levels of stress resistance of students with special educational needs]. *Naukovi praci Mizhrehional'noyi Akademiyi upravlinnya personalom. Psychologhiya – Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Psychology*, 4(53), 40-45. Retrieved from <http://journals.maup.com.ua/index.php/psychology/article/view/1319>. [in Ukrainian].
14. MON, Minsocpolityky ta MOZ spilno z UNISEF zapustyly proyekt kryzovoyi dopomohy dlya ditej z invalidnistyu ta yixnix simej. UNISEF [The MES, the Ministry of Social Policy and the Ministry of Health jointly with UNICEF launched a project of crisis assistance for children with disabilities and their families]. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/project-crisis-support-children-disabilities> [in Ukrainian].
15. Norkina, I. (2019). Kryzove vtruchannya u vypadku posttravmuyuchoyi sytuaciyi [Crisis intervention in the case of a post-traumatic situation]. *Psychologhiya – Psychology*, 1(10), 75-78. Retrieved from [file:///C:/Users/user/Downloads/admin5,+%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%98%D0%AF_10_DOI+\(dragged\)+17%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/admin5,+%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%98%D0%AF_10_DOI+(dragged)+17%20(2).pdf) [in Ukrainian].

16. Panok, V., & Tkachuk, I. (2019). Konsultuvannya v systemi psyxosocialnoyi dopomohy dityam i sim'yam, shho opynylys u skladnyx zhyttyevykh obstavynax vnaslidok vijskovykh dij [Counseling in the system of psychosocial assistance to children and families who find themselves in difficult life circumstances as a result of military operations]. Kyiv: UNMC praktychnoyi psyxolohiyi i socialnoyi roboty, 144. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/718798/1/Konsultuvannya_2019.pdf [in Ukrainian].

17. Trubavina, I., & Kalina, K. (2022). Konsultuvannya vchytelyamy simej z dit'my v Ukrayini v umovax vijny [Counseling by teachers of families with children in Ukraine during the war]. *Zasoby navchalnoyi ta naukovo-doslidnoyi roboty – Means of educational and research work*, 58, 73-80. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.58.07> [in Ukrainian].

Журнал

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 13(31) 2023

Формат 60x90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:

Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»
Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.

Підготовлено рекламним агентством
«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл.,
м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
e-mail: gotoprint@gmail.com